

Ve sbírce zlatnických prací Uměleckoprůmyslového muzea v Praze se nachází soubor středověkých předmětů, v minulých letech restaurovaných jednak v restaurátorské dílně muzea D. Mandelíkovou, jednak ak. sochařkou A. Novákovou. Až do té doby nebylo dobře možné se těmito předměty z hlediska odborného posouzení zodpovědně zabývat. Byly úplně zčernalé, pokryté korozí, zdeformované, popraskané a velice křehké.

Podle inventárních čísel a označení „Karlštejn“, pocházejí tyto předměty z bývalého Waldesova muzea v Praze Vršovicích, kde byly už před první světovou válkou vystaveny jako „součást stříbrného pokladu ze 14. století: pobití opasků, knoflíky, prsteny, nádoby“, jak se dovídáme z průvodce sbírkami Waldesova muzea z roku 1919. Do Uměleckoprůmyslového muzea v Praze byly postoupeny v roce 1947 po znárodnění Waldesovy továrny KOH-I-NOOR a po likvidaci tamního speciálního soukromého muzea, ačkoliv do sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze byla část tohoto pokladu nabídnuta někdy už v prvním desetiletí našeho století. Proč k tomu nedošlo, kde a kdy vůbec byl poklad na Karlštejně objeven a proč byl získán Waldesem bylo předmětem informací i dohadů novinářských článků. Uvádíme jen některé konkrétní a potřebné údaje:

K známému puristickému restaurování hradu Karlštejna se přikročilo v roce 1887 podle plánů arch. B. Schmidta a bylo dokončeno 1899 pod vedením arch. Josefa Mockera.¹⁾ Tehdy se přišlo na některé objevy a nálezy, z nichž nejpozoruhodnějším byl zazděný soubor gotického stříbra, který byl na Karlštejně ukryt nejspíše na počátku husitské doby, kdy se nedobytný hrad stal úschovou zlatnických drahocenností českého státu. Nálezci — dva zedníci — svůj objev utajili, ukryli a teprve za nějaký čas prodali pražskému směnárníkovi Eduardu Kischovi. Od něho část souboru získal známý sběratel V. Buchtela. Druhá část pak byla nabídnuta ke koupi Uměleckoprůmyslovému muzeu v Praze. Jeho tehdejší ředitel K. Chytíl ji však odmítl, nemáje dosti prostředků a protože prý měl i jisté pochybnosti o pravosti nabídnutých předmětů. Proto je Kisch postoupil berlínské starožitnické firmě Lepkeho, odkud si je koupil do své

soukromé sbírky tehdejší Chytílův náměstek F. A. Borovský. Když se stal v roce 1911 Borovský — po odchodu dr. K. Chytíla na univerzitu — ředitelem Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, zakoupenou část pokladu zde dočasně vystavil. Informují o tom Zprávy kuratoria Uměleckoprůmyslového muzea Obchodní a živnostenské komory v Praze za psrávní rok 1912: „Roku 1912 zapůjčené a dočasně vystavené předměty. Z majetku císaře ředitele F. A. Borovského: Nález stříbrných nádob, šperků, přízdob na šat, knoflíků apod. a zlatá spona s drahokameny, celkem 208 předmětů, vesměs z druhé poloviny 14 století.“²⁾

Ale ani potom se tato část nedostala do sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, neboť Borovský ji v záplídí výhodně prodal dalšímu sběrateli, továrníku Jindřichu Waldesovi pro jím připravované muzeum šatních spinadel. Obchodní a živnostenská komora, jako majitelka a vydržovatelka Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, kvalifikovala tento čin jako projev zneužití funkce a nekázně a jako záležitost zásadně neslučitelnou s funkcí vedoucího muzejního pracovníka. V důsledku toho byl Borovský dán do výslužby.³⁾

Borovský byl „obratný akvizitér, který zachránil na mezinárodním trhu skvělá bohemica“ napsal v jeho nekrologu Zdeněk Wirth.⁴⁾ My k tomu musíme dnes dodat, že mu především patří zásluha za to, že zakoupením pokladu tento vzácný soubor zachránil před zašantročením do ciziny, před osudem, který stihl mnoho vzácných bohemik.

Poklad, jak je dnes uložen v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze, tvoří tyto předměty:

Miska stříbrná, tepaná, radiálně žebrovaná, s plochým dutým držadlem, na dně zdobená přiletovaným kruhovým medailónem se zlaceným litým poprsím ženy. Na horní ploše držadla je vyryta panovnická listová koruna (diadém) a na spodu držadla přiděláno očko s kroužkem. I. č. dep. 1184/609. V. 4,3 cm, pr. 12,5 cm, s držadlem 16 cm.

Miska stříbrná, zlacená, tepaná, rytá, prořezávaná a emaileovaná, spočívající na odstupněné patce, s kruhovou prohnutou manžetou na horním okraji. Pod manžetou opatřená vodorovným profilovaným držadlem. Kupa pokryta translucidním emalem medové barvy s vlysem členěným rezervou pásek propletených do osmi kvadrilobů, v nichž jsou do různých pozic komponování vodní ptáci. Ve cviklech mezi kvadriloby jsou nahoře i dole bodlákové listy. Vlys je lemován páskou reliéfních kvítků. Obvod patky je prořezán pruhem kvadrilobů. I. čís. dep. 1184/612. V. 9 cm, pr. 13,5 cm, s držadlem 15 cm.

Dvě číše stříbrné, zvonovitého tvaru s perlsovou lištou,

která je u větší číse (dep. 1184/610, v. 7,7 cm) je při horním i dolním okraji, u menší (dep. 1184/611, v. 7,5 cm) pouze při horním okraji.

Kulová schránka ze zlaceného stříbra, tepaná a prořezávaná, sestávající ze dvou do sebe zapadajících dílů. Na obvodu jednoho z nich je plastický provazec. Plocha obou dílů je členěna šesti tepanými nosovitými žebry, mezi nimiž jsou prořezávané otvory. V nich jsou vkomponovány vyboulené trojlisty a nad nimi trojúhelníkové cvikly s prořezávanými listy. I. č. dep. 1184/584. V. 3,5 cm, š. 4 cm.

Dvě stříbrná nákončí pásu: jedno, vyplňené na plochém dutém pouzdro (násadě) rytým nápisem „gott“ gotickou miniskulí, navozuje litou lyrovitou, reliéfně tvarovanou přezku, na jejímž vrcholu je poprsí andílka s nápisovou páskou. Bodec (trn) je ulomen. I. č. dep. 1184/605a. D. 8,7 cm, š. 2,8 cm. Druhé (trn) je ulomen. I. č. dep. 1184/605d. D 12,8 cm, š. 2,2 cm.

Sedm druhů stříbrných, většinou zlacených knoflíků, z toho: 13 zlacených tykvovitých větších. I. č. dep. 1184/589, pr. 2 centimetry. 119 zlacených tykvovitých menších. I. čís. dep. 1184/591, pr. 1 cm. 2 zlacené diskové s raženými trojlisty proloženými hrozny. I. č. dep. 1184/590, pr. 2,1 cm. 91 zlacených hráškovitých. I. č. dep. 1184/595, pr. 0,9 cm. 19 stříbrných kulových. I. č. dep. 1184/596, pr. 1,4 cm. 18 stříbrných kulových stlačených. I. č. dep. 1184/597, pr. 1,8 cm. 15 terčových. I. č. dep. 1184/601, z toho 4 větší stříbrné, pr. 2 cm a 11 menších zlacených, pr. 1,8 cm.

Dva soubory stříbrných zlacených obdélných spinadel s otvory v rozích: 22 párů ražených na obvodu do vrapovaných rámečků a na ploše do stylisovaných dráčků. Mezi jednotlivými spinadly je bobulovitá lišta. I. č. dep. 1184/598, v. 2,8 cm, š. 1,4 centimetru, s lištou 1,7 cm. 16 párů s raženými pěticemi čtyřlistků nad sebou v lišťových rámečcích. Mezi nimi perlsovová lišta. I. č. dep. 1184/599, v. 2,9 cm, š. 1 cm, s lištou 1,5 cm.

Tři druhy stříbrných zlacených plíšků s otvary v rozích: 29 s raženými prostupujícími se páskovými smyčkami. I. čís. dep. 1184/592, 2,9×2 cm. 4 obdélné s raženou páskou propletenou do mřížky. I. č. dep. 1184/593, 3,2×2,2 cm. 2 s raženým čtyřlistkem v rámečku. I. č. dep. 1184/593, 1,6×1,8 cm.

Dva druhy stříbrných zlacených litých prořezávaných a cizelovaných gotických miniskulí s párem nýtků na rubu. I. č. dep. 1184/600. 7 tvořících monogram AM 1,5×1,5 cm, 10 tvořících monogram YS 1,6×1,2 cm.

Jak vidno, jde o dvě skupiny zlatnických prací: nádoby na pití a módní doplňky.

Zatímco obě číše jsou běžného tvaru středověkých picích nádob, s jakými se setkáváme v muzeích⁵⁾ a ve vyobrazeních na dobových miniatyrách⁶⁾ a obrazech francouzských, německých i českých,⁷⁾ jsou obě popsané misky zlatnickými pracemi zcela výjimečnými. Takové nízké misky bez držadla (výjimečně s držadlem) jsou v majetku Národního muzea v Budapešti. Byly vykopány začátkem 19. stol. v maďarské nížině mezi Dunajem a Tisou. Podobná naší misce s poprsím ženy je nízká stříbrná miska se zbytkem držadla, jezdcem na koni, zvířaty a nápisem na dně, která pochází z nalezu v Körmendu, datovaného do 14. stol. Rovněž motiv listové koruny na držadle misky je na čtvercovém braktátu pocházejícího z téhož nalezu.

Tvarově i výzdobou je jí však nejbližší miska z Historického muzea v Plevenu. Je součástí pokladu, který byl vykopán v bulharské Nikopoli v roce 1970. Zajímavé je, že tento nález byl učiněn rovněž v oblasti dolního Podunají.⁸⁾

Druhá památkou toho druhu — miska s ptáky v emajlovém vlysu svým tvarem má obdobu ve stříbrné zlacené misce zdobené niellem a translucidním emailem ze severní Francie z konca 14. stol.⁹⁾ Shoduje se i s podobou misky na prostřeném stole lovecké snidaně iluminovaného rukopisu Gastona Phébus „Livre de chasse“ z r. 1387.¹⁰⁾ Takové nádoby sloužily ke konzumování vína ředěného dvěma třetinami nebo polovinou vody. Podobného tvaru a uspořádání je i onyxová miska montovaná ve zlaceném stříbře ve Svatovítském pokladě, kterou r. 1350 daroval Karel IV. chrámu sv. Víta pro přijímání nemocným¹¹⁾ nebo alabastrová miska podobně montovaná, dnes v Uměleckohistorickém muzeu ve Vídni.¹²⁾

Je však velmi pravděpodobné, že všechny měly původně víko, a že jde o typ nádoby, zvaný latinsky *cyphus*, německy *Kopf* nebo *Scheuer*. Takové nádoby se vyskytují hojně v českých rukopisech, ve Velislavově bibli,¹³⁾ *Zlaté bulle*¹⁴⁾ a hlavně ve Václavových rukopisech.¹⁵⁾

Pozoruhodná je výzdoba našeho předmětu. Motiv ptáků přichází z východu do Benátek, nejdříve na látkách. Tyto i jiné původně čínské desény byly v Itálii oživeny a v gotickém smyslu přestylizovány.¹⁶⁾ Ovlivnily pak mezinárodní gotický styl nejdříve ve Francii, ale záhy i ve střední Evropě, hlavně exponem takto tkaných textilií, jak nám dokládají látky z pražské královské hrobky, zejména na benátském brokátu z 1. poloviny 14. století¹⁷⁾ nebo realisticky malované vzory látek s ptáky na českých deskových obrazech.¹⁸⁾ Rovněž ve výzdobě zlatnických prací našel motiv exotických ptáků uplatnění, jak

ukazuje např. kalich italského původu z poloviny 14. století v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze.¹⁹⁾

Rovněž email, s nímž se setkáváme na naší nádobě, byl častou ozdobou českých zlatnických prací už v době Jana Lucemburského. Z dochovaných pramenů se dovdíváme, že znalci pochvaluji pražské zlatnické práce doby lucemburské, jejich jemné tepání a cizelování, často doprovázené emailem.²⁰⁾ Zápis šesti inventářů svatovítského pokladu z let 1354—1387 vykazuje nesčetné kusy liturgického nádobí, v němž email (smelcz) tvoří výrazný a zaznamenání hodný prostředek identifikace po- pisovaného zlatnického kusu.²¹⁾

Konečně naši nádoba spojuje s českými zlatnickými pracemi doby lucemburské i způsob dekoru obvodu nohy s jeho typickým vlysem kvadrilobů a i horní páiska s raženými lístky má nesčetné analogie v našich památkách 14. věku.²²⁾

Z módních doplňků zastoupených v Karlštejnském pokladu se zvláště prosazují uvedená kulová schránka a dvě nákončí pásu.

Kulová schránka je vzácně zachovaným středověkým pouzdem na voňavku, jaké se nosilo zavěšeno k pasu. Říkalo se mu jablíčko, okruhle, voňadlo či povoňka, jak se dovdíváme z písemných zpráv, kde se často setkáváme s odkazy na stříbrná nebo pozlacena „jablíčka vonná“. Ostatně je známo, že české dámy 14. a 15. stol. stejně jako v cizině vyvolily sobě pásy za předmět největšího módního efektu. Věšely na něj zvonce stříbrné, jablíčka a jiné okruhle s věcmi vonnými.²³⁾ Ze 14. stol. je náš kus, pokud se mi podařilo zjistit, památkou unikátní.

Dvě stříbrná nákončí, jedno s nápisem „gott“ a lyrovitou přezkou, druhé s nápisem „ave ma“ a srdčitým průvlekem, zakončeným fleuronem, byla připevněna nýtky na dlouhou hedvábnou či aksamitovou stuhu nebo na jemný kožený pásek, věšinou pokrytý stříbrnými či zlacenými aplikami. Nákončí s fleuronem se na těle provléklo přezkou, pásek se zapnul trnem a zbytek pásu nechal volně viset nebo se zasunul za část pasu obepínající tělo. O funkci a manipulaci s takovou nezbytnou částí někdejšího odívání nás názorně poučují středověké miniatury a malby²⁴⁾ i tzv. pásek Elišky Rejčky, pocházející z konce 15. století, chovaný v Královéhradském muzeu.²⁵⁾ Tento druh pasu zvaný „ceinture longue“ byl 138—167 cm dlouhý a patřil už ve 14. stol. k běžné současti módního odívání. Lyrovité přezky přišly do módy v druhé polovině 14. stol., rovněž nápisu na plochých pouzdrech (Kasten) k připevnění látky či kůže. Velmi podobná naší přezce je přezka s postranními volutami a litou polofigurou ve vrcholu v Musées Royaux d'Art et d'Histoire v Bruselu, nalezená v Liège a datovaná do let 1370—80.²⁶⁾ Na-

šemu nákončí s fleuronem je nejbližší nákončí vykopané v řecké Chalcidě na ostrově Euboi, který byl od roku 1385 benátskou kolonií (dnes British Museum v Londýně).²⁷⁾

Knoflíků a spinadel oděvů, jež tvoří převážnou část naše-ho pokladu, se začalo užívat s příchodem módy úzkých šatů a kabátů do Čech za Jana Lucemburského. Největší obliby dosáhla tato, původem francouzská móda, po návratu Karla IV. do vlasti, zejména pak vlivem jeho první manželky Blanky († 1348), kdy půvabu francouzské módy podlehli i kněží.²⁸⁾ Šat se zapínal hustě — někdy až paděstí knoflíky, rovněž úzké rukávy měly knoflíky na předloktí. Knoflíky a spinadly byly zapínány i pokrývky hlavy zvané kukličky.²⁹⁾ Ale nejen k zapínání bylo užíváno knoflíků. Často sloužily i jako ozdoba bordur, kte-ré jimi byly hustě pošity.

Spinadla neboli haklice či haklíky byla dvoudílná a proto se počítala na páry. V druhé polovině 14. století jich bývalo na svrchní sukni tzv. surcotu nejméně 12 párů.³⁰⁾ Rovněž pláště zvané kloky nebo krvna se zapínaly spinadly, pokud nebylo užito knoflíků, a to jen nahoře třemi až pěti většího formátu.³¹⁾

Vedle řady písemných zpráv o uvedených prostředcích zapínání oděvů máme pro to hojně obrazové dokumentace. Velmi významným dokladem v tom směru jsou zejména iluminace Pa-sionálu abatyše Kunhuty a Velislavovy bible, svědčící, že naše země živě přejímaly západní vymožnosti a zvyklosti velmi čas-ně a nejen na poli výtvarného umění, ale i v oblasti hmotné kultury. Pro druhou polovinu 14. století je dokláná zejména Bib-le Václava IV. z let 1390—1400, rukopis Viléma Oranžského z roku 1387³²⁾ a rukopis Tomáše Štítného z roku 1376.³³⁾ Další doklady shledáváme na deskových obrazech. Z nich připomí-nám Ukřižování Kaufmanovo z doby po r. 1350³⁴⁾ a Madonu se sv. Kateřinou a Markétou, kolem 1360.³⁵⁾

Zde nutno zdůraznit, že spinadla uložená dnes v Umělec-koprůmyslovém muzeu v Praze jsou, pokud je mi známo, jediným dochovaným původním souborem toho druhu gotického oděvního zapínání.

Monogramy, s nimiž se setkáváme v naší muzejní sbírce, se nosily — stejně jako pouhá písmena — příšity nebo přinýtovány na pasech, šatech a hlavně okolo krku, jak nám doklá-dá zápis v kronice Beneše Krabice z Veitmile z r. 1367 „... Če-chové se opíčí podle cizozemců, nosí oděv krátký a úzký, těsný, až sotva mohou dýchati ... Kolem hrdla mají široké obojky s literami ...“ K tomu Hájek téhož roku dodává „... A okolo hrdla dali sobě dělati texty z liter stříbrných a chudší z cajno-vých ...“³⁶⁾ Mimo to tvořily i výrazný způsob výzdoby liturgic-kých rouch. Nasvědčují tomu popisy v uvedených Svatovít-

ských inventářích a dokonce i zápis o olověné truhličce, kde taková stříbrná zlacená písmena byla v roce 1387 uložena.³⁷)

Kromě toho se ve středověku vyvinula zvláštní jinotajná výzdoba oděvů vlivem symboliky, v níž si naše gotika nad jiné libovala. Hmotně se projevovala označováním různými znaky a ornamenty, převážně milostného významu, jak výrazně vyjadřuje motiv smyčkovitě se prostupující pásky zvaný „uzel lásky“. Literatura udává, že takové ornamentální symbolické motivy i písmena bývaly buď vyšívány nebo přisity na oděv „jako částice kovové, písmena, obyčejně stříbrná“.³⁸)

Velká péče byla věnována lemům rouch, které byly vyšívány zlatým dracounem či pošíte plíšky. Takové plíšky — lamina — vyráběli zlatníci — plíškaři zvaní lamellatores ve velkých seriích pomocí razidel jako brakteáty.³⁹) Takové razidlo je chováno ve sbírkách Národního muzea v Budapešti.⁴⁰) Je to bronzový hranol (blok), který má na všech stranách různé vzory geometrické, rostlinné, řídčeji zoomorfní. Zde jsou dochovány i výtlačky s dírkami v rozích z nálezů v maďarské nížině.⁴¹) Tyto nášivky nebo apliky, ražené po způsobu mincí z tenkého stříbrného plechu, se nazývají ozdobné brakteáty (Schmuck-brakteaten) a používaly se zprvu asi k výzdobě liturgického nádobí a kultovních zlatnických předmětů jako ostatkových tumb, světeckých a pohřebních korun. Později i k výzdobě oděvů, pasů, řemenů, uzd, brnění (pancířů). Najdeme je i na knižních vazbách, kazetách, truhlicích a hlavně na paramentech, kazulích, ornátech, infulích i na oltářních textiliích.⁴²) Už Zbraslavská kronika nás poučuje r. 1297, že pro korunovační hostinu Václava II. a Guty v Praze byl vyzdvížen stan, který byl pokryt čalouny „jež byly mnohotvárně ozdobeny zlatem a stříbrem a krásnými drahokamy“.⁴³)

Vedle naší sbírky původním, svou funkci názorně dokumentujícím a současně zachovaným příkladem takových šatních ozdob na světském oděvu je část tzv. svatebního šatu královny Agnes († 1364) ženy Albrechta Habsburského, který dnes slouží jako pláštík sošky Jezulátka v benediktinském klášteře v Sarnen ve Švýcarsku.⁴⁴) Jsou to čočkovité motivy, rosety, listy, hrozny, zvířecí motivy, písmena a „uzly lásky“.

Dále ze zpráv víme, že zlatníci si sami zhotovovali matrice této ozdobných brakteátů ve spolupráci s malíři a že pomocí takových razidel ornamentálizovali zlacená pozadí, rámy i detaily deskové malby církevní.⁴⁵) Monumentálním projevem užití zlatnických razidel nejen v oboru díla malířského, ale i architektonického je výzdoba kaple sv. Kříže na Karlštejně. Celé plochy tabulových obrazů mistra Theodorika (1357—1367), i žebra a čelní oblouky klenby a tmelení plochy mezi nástenný

mi drahokamy jsou zdobena mnohotvárnými volně sestavenými a opakujícími se výtlačky razidel zdobných brakteátů. Jejich typy přicházejí z rouch světců, jejich pášů, rukavic, bordur, manžet, infulí, vazeb, na pozadí obrazů a dále se šíří na rámy a zmocňují se článků a ploch klenby mezi jejími skleněnými puklicemi. Rovněž stěny pod římsou Svatováclavské kaple v dómě svatovítském (1372—1373) jsou takto pojednány. Bylo jich použito i k výzdobě interiéru hradu v Tangermünde (Brandenburg) po roku 1373.

Zlatnické řemeslo dosahuje tu úlohy, nikdy předtím, ani potom neexistující. Jeho technika, zprvu okrajová, určená hronního uměleckého účinu, kdy po svém dokresluje celkový přímo nadzemský dojem gotické svatyně. Je zároveň dokladem vysokého stavovského uvědomění i použitelnosti oboru, který nejvíce ze všech sloužil a pomáhal reprezentaci i potřebám církve i laiků a proto se těšíl nejvyšší královské přízni.

Winter v Dějinách řemesel a obchodu 14. a 15. stol. v Čechách⁴⁶) uvádí, že v Praze v době předhusitské do roku 1419 bylo nejméně 71 zlatníků. Další zlatníci pracovali po celých Čechách, zejména v Kutné Hoře, Budějovicích, Žatci. Místní těžba zlata a stříbra za doby lucemburské byla značná. Přesto zlato nestačilo potřebě a dováželo se z Uher. Předností prací zlatníků byla tehdy služba církvi, avšak i zlatnictví světské v době lucemburské bohatě kvetlo, neboť i „měšťané obojího pohlaví po příkladu stavů vyšších šperkovali se nadmíru“. Vychází to Pražanům náboženští mrvokárci, německý Konrád Waldhauser, čeští Jan Milíč, Tomáš Štítný a Jan Hus. Zejména ženám mají za zlé, že nosí „zlatité zaušky, řetězy, pásy, spony, víny, přezky, prsteny, knoflíky aj. — všecko věci z ruky zlatníků“.⁴⁷⁾

Všechny práce z drahých kovů směl dělat jen zlatník, který bohatl a dosahoval společenských výhod. Proto již r. 1324 bylo jako prvé v Čechách ustaveno bratrstvo pražských zlatníků, které mělo přísná statuta. Zlatníci v Praze bydleli a provozovali své řemeslo na Starém Městě v nejfrekventovanější oblasti rynku a v městech přilehlých. Ulice Zlatnická, dnešní Karlova, vyznačovala jejich soustředění. Pracovali pod dohledem tří starších neboli přísežných osob. Už ve statutech z roku 1324 je uvedena mzda za jednotlivé práce. Poněvadž obsah statut je z naší literatury málo znám, připomínám některé jeho odstavce.⁴⁸⁾

Za každou hřivnu zpracovaného stříbra směli zlatníci požadovat 3 kopy grošů: za čísli se platilo od zpracované hřivny 3 kopy grošů, za misku nebo mísu šálešní uvnitř vykutou a vy-

zlacenou 1 kopa grošů, za misku zlacenou na dně a na okraji 50 grošů, za misku bílou (nezlacenou) polovic, t. j. 25 grošů, za misku s přiletovanou částí po jedné těžké hřivně, za pozlacené pásy od zpracované hřivny stříbra rovněž po 1 těžké hřivně, za stříbrné pásy po 40 groších, za vystupující nástavky (snad reliéfní zpracování) po 50 groších, za pozlacené návěsky (Anhängsel) za lot po 5 groších, za stříbrný kalich s vyzlacenou kupou 40 grošů, za pozlacený kalich uvnitř i vně po 1 těžké hřivně, za lžíce stříbrné 25 grošů, za prsten ze špatného zlata od lotu 3 groše, od dvojitého 8 groších, za prsten s vyrytou částí horní 6 grošů, za prsten s kaménkem 3 groše, za stříbrné pečetítko s vyrytým erbem — cena vymazaná, za totéž mosazné 4 groše.

Z uvedeného je patrné, že podíl pražských zlatníků na úkolech profánních byl nepoměrně obsažnější, než jaký nám dokumentují dochované památky. Společenská úloha i umělecký zájem zlatnického cechu dosud posuzován jen ve světle památek liturgického určení, neboť ty představují převážně jediný dodnes existující fond zlatnické práce vrcholného středověku, zatímco výsledky práce pro laiky ponejvíce zanikly.

Tím významnější památkově i umělecky je dosud opomíjený a odborně neprozkoumaný soubor předmětů Karlštejnského pokladu. Vzdor nedostatku srovnávacího materiálu a přes některé místně vzdálené analogie, lze jeho obsah pokládat za dílo domácího původu. Napovídá to místo a okolnosti nálezu a dotvrzuje dokumentace vyplývající ze studia písemného materiálu i obrazů a plastik české vrcholné gotiky 14. století. To možno v závěru zásadně konstatovat a doplnit dalšími poznatky:

1. obě číše patří k nejstarším zachovaným picím nádobám ze 14. století
2. miska s poprsím ženy je dílem unikátním a souvisí s pražskou zlatnickou dílnou Petra Parléře a je pravděpodobné, že představuje konkrétní miniaturní portrét
3. miska s ptáky je v dochovaném fondu středověkého zlatnictví výjimečnou prací tím vzácnější, že s největší pravděpodobností pochází rovněž z pražské zlatnické dílny doby karlovske
4. totéž platí o jablíčku (povoňce), jež je výtvorem unikátním
5. obě nákončí pásu nalézáme jen velice zřídka kompletní a navíc patří k nejstarším a výjimečným památkám oděvní kultury u nás
6. pokud lze zjistit, nikde není zachován tak početný a různotvarý soubor knoflíků vrcholné středověkého původu
7. spinadla jsou nesmírně vzácná a v tolika párech se nikde nevyskytují

8. ozdobné brakteáty se vyskytují jen ojediněle v nálezech z maďarské nížiny, početnější soubor představuje jen votivní roucho v Sarnen ve Švýcarsku
9. rovněž řezané monogramy jsou vzácné, a to nejen dochovaným množstvím, ale i druhem a provedením. Pokud se vůbec někde zachovala, jde o ojedinělé písmena ražená v plíšku.

Karlštejnský poklad uložený v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze tvoří ojedinělý celek světové úrovně nejspíše z královského majetku vesměs z druhé poloviny 14. století a je českého původu.

POZNÁMKY

1. Umělecké památky Čech, 2. sv., heslo Karlštejn
2. Zprávy kuratoria UPM Obchodní a živnostenské komory v Praze za správní rok 1912, str. 19
3. Zpráva kuratoria UPM za rok 1914, str. 14
4. Umění VI., 1933, str. 396
5. Germanisches Nationalmuseum, i. č. HG 11628, reprodukováno v: F. Seibt, Kaiser Karl IV., München 1978, obr. 148 a Historické muzeum v Plevenu, i. č. 1194/20, reprodukováno v: La Bulgarie médiévale — Art et civilisation, Paris 1980, obr. 285
6. Grande Chronique de France, Paříž 1380. Francouzský král Karel V. pořádá hostinu na počest císaře Karla IV. a jeho syna Václava IV. (Bibliothèque Nationale, Paříž). Obr. viz Seibt, 1. c., tab. XXV
7. Oltář rajhradský, Poslední večeře. Čechy, konec 14. stol., reprodukováno v: A. Matějček, Česká malba gotická, Praha 1940, obr. 177
8. Národní muzeum v Budapešti, i. č. CIM. SEC. II. XIII. 28 (brakteát). - Vattai Ě. Arch. Ěrt 83 1956, 69–70, XI. t. 2, XII. t. 1,3
Historické muzeum v Plevenu, i. č. 1194/21, reprodukováno v: La Bulgarie médiévale", 1. c., obr. 286
9. The Secular Spirit, Life and Art at the End of the Middle Ages. The Metropolitan Museum of Art, New York 1975, obr. 268
10. Bibliothèque Nationale, Paříž. MS. fr. 2691; obr. viz The Secular Spirit, 1. c., str. 205
11. E. Sittler - A. Podlaha, Soupis památek historických a uměleckých. Počíklad svatovítský, Praha 1903, str. 146
12. I. č. 6999, v: Kaiser Karl IV., 1. c., repr. č. 66
13. A. Matějček, Velislavova bible, Fol. 46
14. Č. Zíbrt, Dějiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po války husitské, Praha 1892, str. 171
15. D. Hejdová, Types of Medieval Glass Vessels in Bohemia, v: Journal of Glass Studies, Volume XVII., The Corning Museum of Glass, 1975, str. 144, obr. 4, 7, 13
16. Skicář Giovanni dei Grassi († 1398) v Bergamu
17. J. Gollerová - Plachá, Látky z pražské královské hrobky, Praha 1937, obr. 2
18. např. na Votivním obrazu Jana Očka z Vlašimi (před 1371), NG v Praze, viz K. Stejskal, Karl IV. und die Kultur und Kunst seiner Zeit, Praha 1978, obr. 52

19. i. č. 7090, viz E. Poche, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, Praha, b. r., obr. 154
20. Z. Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století, Praha 1906, str. 252
21. A. Podlahá - E. Sittler, Chrámový poklad sv. Vítá, Praha 1903, str. XXXIII
22. E. Sittler - A. Podlahá, I. c., obr. 32, 54, 66, 81, 85, 94
23. Č. Zíbrt, 1. c., str. 358 a Z. Winter, Dějiny kroje v zemích českých od počátku století XV. až po dobu Bělohorské bitvy, Praha 1893, str. 177n.
24. pás Madony na zmíněném obraze Jana Očka v pozn. 18
25. Soupis památek XIX, Královéhradecko, str. 76
26. I. Fingerlin, Gürtel des hohen und späten Mittelalters, München-Berlin 1971, obr. 354
27. I. Fingerlin, 1. c., obr. 421
28. Č. Zíbrt, 1. c., str. 301, pozn. 16 na str. 308 a pozn. 14 na str. 316. Zákazy nošení úzkého oděvu sepiatého knoflíky, které vydávali arcibiskupové pražské kněžstvu v letech 1355–1377
29. Č. Zíbrt, 1. c., str. 283, pozn. 7: volný překlad kroniky Beneše Krabice z Veitmile z roku 1367 od kronikáře Hájka „... Na ten čas Čechové vzali no se jiných cizích národuv škodlivý obýčeji v oděvu i v mrvavích ... i kázali sobě dělati sukničky krátké ... Byly také úzké a tak velmi těsné, že jedva mohl, když se do ní utáhl, dýchati. Někteří pak měli ty otáhlé sukničky s zadu svázané stuhami velmi hustě a s předu zapnuté hustými knoflíky, též i rukávy velmi utáhlé a upnuté knoflíky tak hustě, že byl knoflík jeden vedle druhého. Zvláště ten, kdož chtěl být znamenitějším měl na sobě pět nebo šest kop knoflíků a ten byl tak velmi utáhlý, že nikteraz se nemohl sehnúti, ani země ruku dosáhnuti ... Někteří pak mívali od laloku přes ústa a přes nos až k samým očím i kukličky zapnuté knoflíky neb spinadly stříbrnými a tak ustavičně chodili, neodpřejíce, leč když měli jistí neb píti ...“
30. Č. Zíbrt, 1. c., stř. 312 a Z. Winter, Dějiny kroje ..., 1. c., str. 117
31. Č. Zíbrt, 1. c., obr. 80 a pozn. 11 na str. 328
32. Oba rukopisy dnes ve St. knihovně ve Vídni viz. O. Šroňková, Die Mode der gotischen Frau, Praha 1955, obr. 99, 110, 112, 114, 117
33. Státní knihovna v Praze, viz. O. Šroňková, 1. c., obr. 107 a 108
34. A. Matějček, 1. c., obr. 33–36
35. A. Matějček, 1. c., obr. 42
36. Č. Zíbrt, 1. c., str. 278 a pozn. 6, 7 na str. 283
37. A. Podlahá - E. Sittler, 1. c., str. XXXIII
38. Č. Zíbrt, 1. c., str. 347
39. Brakteát z lat. bractea – tenký plíšek, pozlátko, cetka
40. Die Parler u. der schöne Stil, Kölner 1980, sv. 4, str. 155, obr. 15 a 17
41. Körmend, Kiskunhalas, Báthmonostor Zárdarom a jinde.
42. Inventáře chrámového pokladu sv. Vítá z let 1354–1387
43. Kronika Zbraslavská, Praha 1952, str. 188
44. Za zprostředkování fotografií děkuji dr. J. M. Fritzovi z Badisches Landesmuseum Karlsruhe. Rovněž za upozornění na dosud nepublikovaný nález třiceti ozdobných brakteátů ze 14. stol. ve Westfälische Landesmuseum Münster.
45. Z. Winter, Dějiny řemesel, 1. c., str. 253
46. ibid., str. 157
47. ibid., str. 254
48. F. Menčík, Pořádek bratrstva zlatnického v Praze a jeho stanovy z roku 1324, v: Věstník Královské české společnosti nauk, Praha 1891, str. 268,

LITERATURA

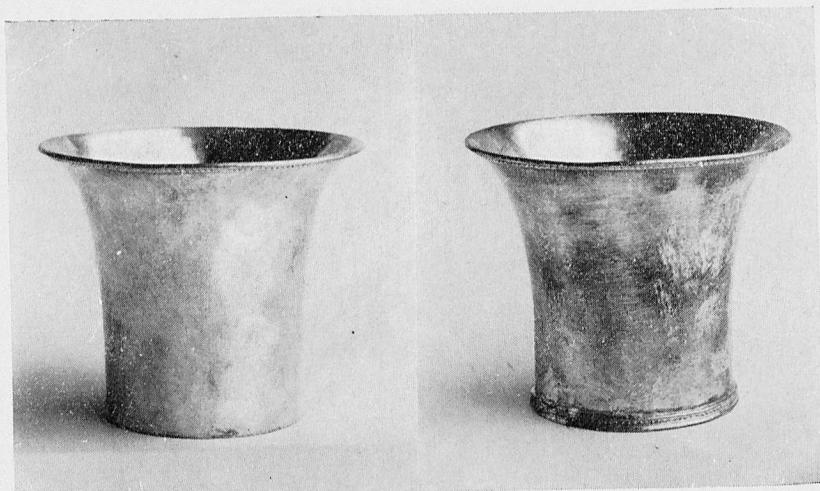
- Boehn Otto v., Die Schmuckbrakteaten und Schmuckbleche des Klosters Weinhausen. Celle 1935
- Boucher Francois, Histoire du costume en Occident de l'Antiquité à nos jours. Paris 1965
- České umění gotické 1350—1420. Red. Jaroslav Pešina. Praha 1970
- Die Parler und der Schöne Stil 1350—1400. Köln 1980, Sv. 1—5
- Fingerlin Ilse, Gürtel des hohen und späten Mittelalters. München-Berlin 1971
- Gollerová-Plachá Jitka, Látky z pražské královské hrobky. Praha 1937
- Hejdoová Dagmar, Types of Medieval Glass Vessels in Bohemia. V: Journal of Glass Studies, Volume XVII., 1975 The Corning Museum of Glass
- Hofman Ješek, Frívodce sbírkami Waldesova musea. Praha 1919
- Kaiser Karl IV. Ausstellungsführer, Nürnberg. München 1978
- Kohlhausen Heinrich, Nürnberger Goldschmiedekunst des Mittelalters und der Dürerzeit 1240—1540. Berlin 1968
- Kolba Judit, Zur ungarischen Goldschmiedekunst der Parlerzeit. V: Die Parler und der schöne Stil 1350—1400. Díl 4., Köln 1980
- Kolba Judit - Németh Annamária, Goldschmiedearbeiten. Budapest 1973
- Kronika zbraslavská, České vydání, Praha 1952
- Květ Jan, Dva kalichy z Táborska. V: Umění XI., 1938
- La Bulgarie médiévale. Art et civilisation. Paris 1980
- Matějček Ant., Česká malba gotická. Praha 1940
- Menčík Ferdinand, Pořádek bratrstva zlatnického v Praze a jeho stanovy z r. 1324. V: Věstník Královské české společnosti nauk. Praha 1891
- Neubert Karel - Stejskal Karel, Karl IV. und die Kultur und Kunst seiner Zeit. Praha 1978
- Neuerwerbungen des Germanischen Nationalmuseums 1968
- Podlahá Ant. - Sittler Ed., Chrámový poklad sv. Václava. Praha 1903
- Poche Em., Plénáře svatojiřské. V: Umění XX. 1972 (str. 226n)
- Rossi Filippo, Chefs-d'Oeuvre de l'Orfèvrerie. Milano 1956
- Sauerlandt Max, Ein Schmuckfund aus Weissenfels vom Anfang des 14. Jahrhunderts. V: Ciceron XI., 1919
- Seibt Ferdinand, Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen. München 1978
- Schiedlausky Günther, Becher des 14. Jahrhunderts. V: Pantheon 1975 a 1977
- Steingräber Erich, Alter Schmuck. München 1956
- Steingräber Erich, Studien zur Venezianischen Goldschmiedekunst des 15. Jahrhunderts. V: Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz. Sv. 10., sešit III., 1962
- Sittler Ed. - Podlahá Ant., Soupis památek historických a uměleckých. Poklad svatošítský. Praha 1903
- Šroňková Olga, Die Mode der gotischen Frau. Praha 1955
- The Secular Spirit: Life and Art at the End of the Middle Ages. The Metropolitan Museum of Art, New York 1975
- Vokáčová Věra, Lavabo-flakon. Katalog výstavy. Praha 1979
- Winter Zikmund, Dějiny kroje v zemích českých od počátku století XV. až po dobu Bělohorské bitvy. Praha 1893
- Winter Zikmund, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha 1906
- Zíbrt Čeněk, Dějiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po války husitské. Praha 1892
- Zpráva kuratoria Uměleckoprůmyslového muzea Obchodní a živnostenské komory v Praze za správní rok 1912, 1913, 1914
- Zprávy Waldesova muzea knoflíků. I—IV. ročník. Praha 1916—1919

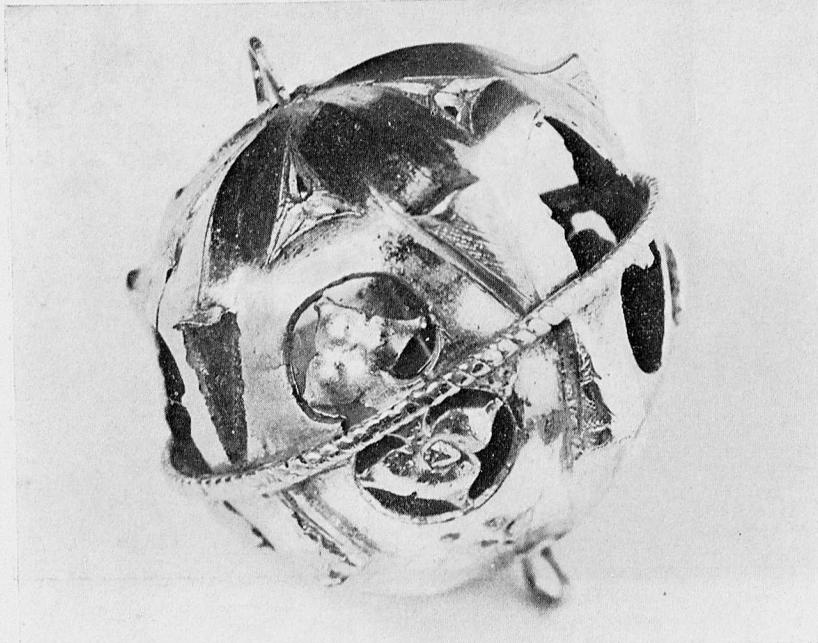
Miska s poprsím ženy a panovnickou korunou. Dílna Petra Parléře, Praha, 2. polovina 14. století

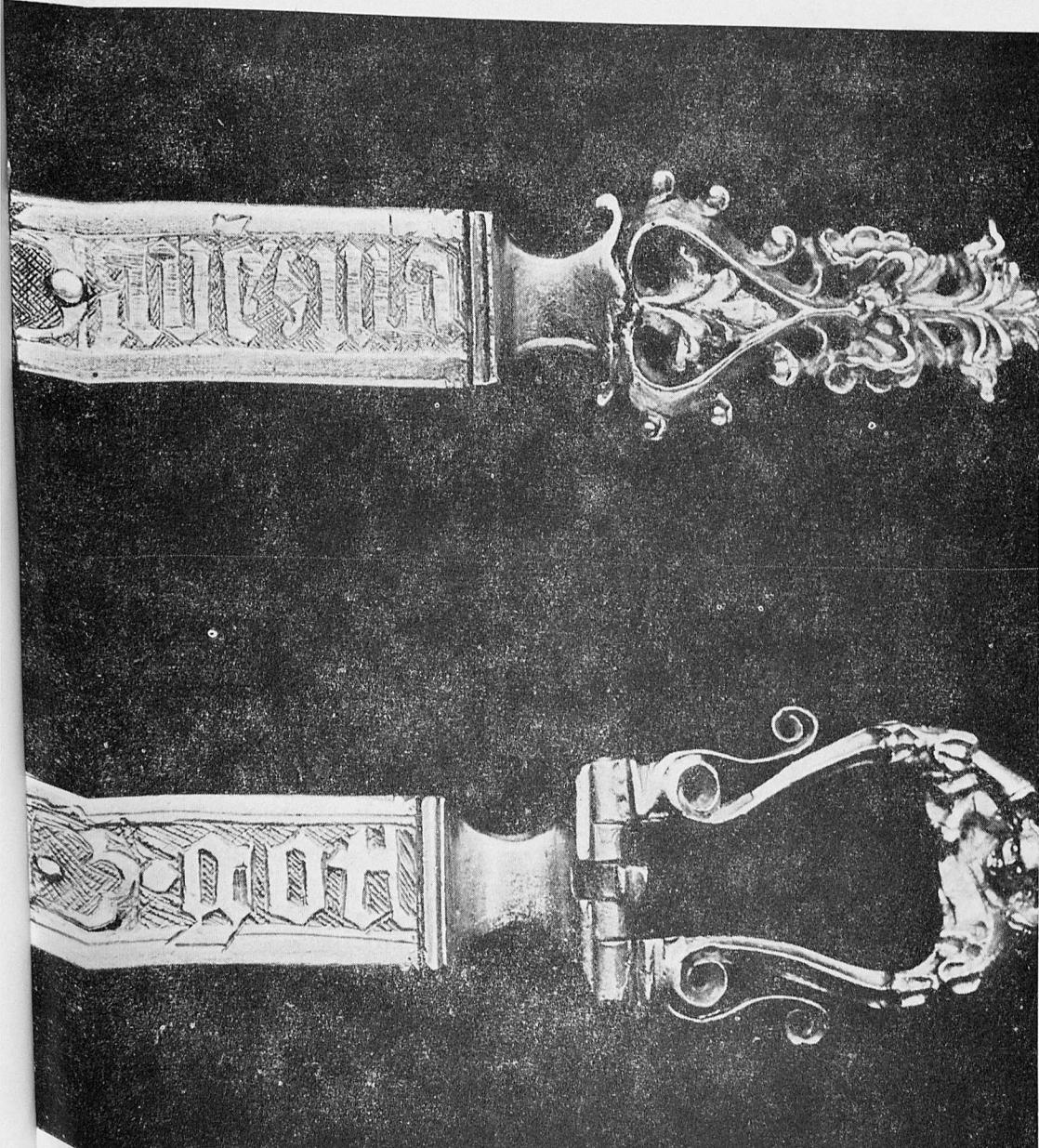
Miska s ptáky. Dílna Petra Parléře (?) Praha, 2. pol. 14. století

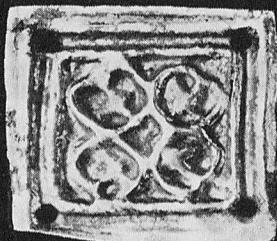
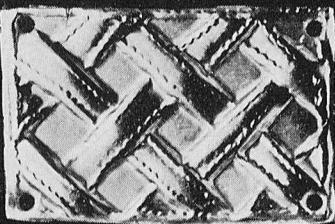
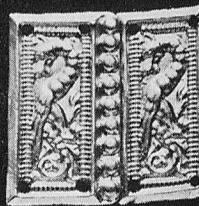
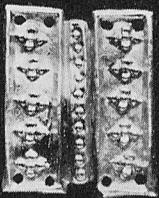
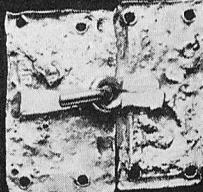
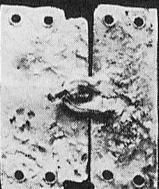
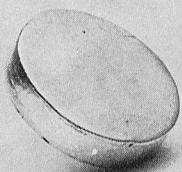
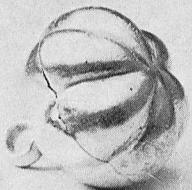
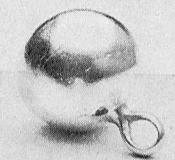
Číše, Čechy, 2. polovina 14. století

Pouzdro na voňavku. Praha, 2. polovina 14. století

Dvě nákončí pásu. Praha, 2. polovina 14. století

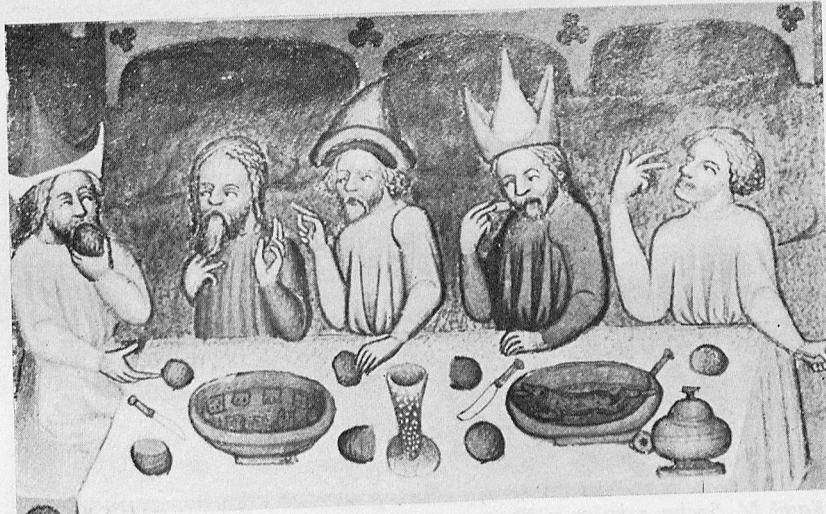

Monogramy AM a YS ze 14. století

Detail iluminace Francouzský král Karel V. pořádá hostinu na počest císaře Karla IV. a jeho syna Václava IV. Grande Chroniques de France, Paříž 1380

◁ Ukázky knofliků, spinadel a ozdobných brakteátů ze 14. století

Detail iluminace Josef hostí bratry. Bible Václava IV., kolem 1390

Detail iluminace rukopisu Tomáše Stítného z roku 1376

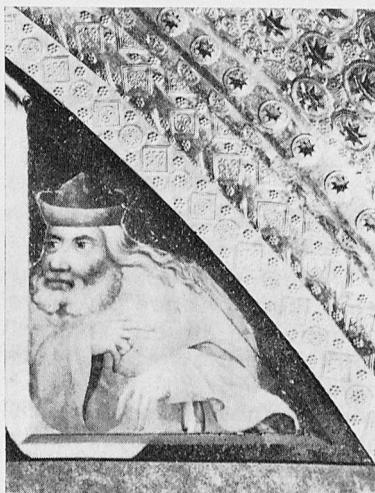
Karel IV. Socha z kašny v Norimberku, po 1350

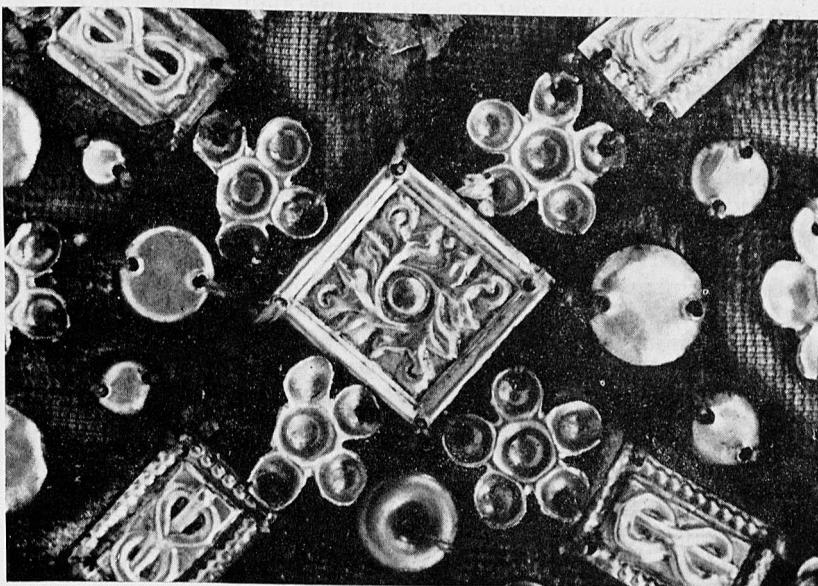
Jedna strana razidla z Národního muzea v Budapešti

Mistr Theodorik, Sv. biskup. Kaple sv. Kříže na Karlštejně 1357–1367

Žebra a část klenby kaple sv. Kříže na Karlštejně 1357–1367

Ozdobné brakteáty na votivním rouchu v Sarnen. Před 1364